

SYSTÉM LANius VE VEŘEJNÝCH KNIHOVNÁCH

Alena Otrubová

Smyslem automatizace knihoven je poskytovat úplné, rychlé a přehledné informace o knihovních fondech, zrychlit řadu procesů v knihovnické práci, osvobodit pracovníky knihoven od každodenně se opakujících rutinních úkonů, poskytovat kvalitní informace pro řízení, využívat nové formy informací i netušené možnosti vzájemné komunikace. Integrovaný knihovní systém LANius má obdobné cíle jako jiné systémy tohoto typu – přinutit počítače v knihovnách, aby takové úkoly plnily a v co největší míře sloužily knihovníkům i čtenářům.

Mám-li se ve svém příspěvku věnovat systému LANius ve veřejných knihovnách, musím se nejprve zmínit o jeho počátcích a vzniku v Okresní knihovně v Táboře. LANius je s touto knihovnou velmi úzce spjatý, protože právě tam na podzim roku 1991 vznikl z podnětu firmy ArrowSys. Až do dnešních dnů pokračuje jeho další vývoj a ověřování v Okresní knihovně v Táboře, i když nikoliv pod hlavičkou původní firmy, ale stále se stejným týmem pracovníků ve firmě Kessoft.

Systém LANius je členěn do několika modulů, které postihují všechny podstatné oblasti činnosti knihovny. Každý z nich se chová jako samostatný program, pracují však na společné datové základně a jsou úzce propojeny, dodržuje tedy integrovanost jako jeden ze základních požadavků. Od počátku vznikl systém jako síťový, s využitím technologie čárového kódu. Jednotlivé moduly respektují základní funkční požadavky, které jsou na automatizované knihovnické systémy kladeny.

V současné době mohou knihovny využívat 8 modulů systému LANius, v závěrečné etapě je zkušební ověřování 9. modulu v Okresní knihovně v Táboře.

Stručně k jednotlivým modulům. Modul Vstup údajů je základem celého systému pro vytvoření databáze. Jeho podstatná část se soustředí na zpracování knihovního fondu, ukládají se zde rovněž úbytky, tvoří přírůstkový i úbytkový seznam, sestavují statistiky přírůstků a úbytků fondu, tisknou katalogizační listky. Jeho důležitou součástí je tisk čárového kódu pro knihovní fond. Nejnověji zahrnuje modul jako samostatnou součást i zpracování audiovizuálních dokumentů.

2. modul On-line katalog nabízí dvě varianty vyhledávání údajů o knihovním fondu i o člancích z periodik – v OPAC katalogu pro veřejnost a v náročnější formě pro pracovníky knihoven při zadávání složitějších dotazů. Čtenářský katalog má také svou variantu v moderním grafickém prostředí Windows.

3. modul – Výpůjční protokol – velmi propracovanou formou podchycuje všechny situace, které mohou nastat ve výpůjčním procesu. Jeho funkce sahají od evidence čtenářů přes výpůjčky a vrácení dokumentů, prolongace, rezervace, evidenci poplatků za upozínky, oznámení o rezervaci až k rozborům a statistikám. Všechny ruční operace jsou zde nahrazeny rychlým a spolehlivým snímačem čárového kódu – scannerem. Ten umožňuje práci v kterémkoliv oddělení na několika počítačích s modifikacemi podle struktury a organizace konkrétní knihovny.

Evidenci periodik, které knihovna odebírá, případně financuje jiným knihovnám nebo pobočkám, řeší 4. modul – Evidence periodik (správa seriálů). Vede evidenci jednotlivých čísel, umožňuje urgence nedodaných výtisků, komplety svazků, poskytuje řadu dalších informací.

Přímý vstup do lokální sítě systému LANius jiné knihovny umožňuje 5. modul – Komunikace. K propojení knihoven využívá veřejnou telefonní síť za pomoci modemů.

Na obdobném principu jako 1. modul pracuje i modul č. 6 – Analytický popis. Provádí se v něm popis článků z periodik nebo rozpis sborníků, lze v něm rovněž vyhledávat ze všech ukládaných informací.

7. modul – Statistika – odpovídá požadavkům kladeným na veřejné knihovny při zpracování statistických výkazů. Sestavuje celoroční výkazy za celý okres, za jednotlivé skupiny knihoven, eviduje měsíčně souhrnné statistické deníky a na základě vložených údajů průběžně zjišťuje sledované údaje v libovolných časových obdobích.

8. modulem jsou Regionální databáze. Zde je možné budovat především databázi regionálních osobností, ale i zaznamenávat další údaje, např. důležité informace pro řízení knihovny – evidenci pracovníků knihoven a přehled knihoven. V budoucnu dovolu tento modul vytvářet libovolnou agendu knihovny. Je rovněž vybaven exportem do textových editorů.

V nejbližší době bude knihovnám nabídnut 9. modul – Výměnné soubory. Tento modul vede veškerou agendu spojenou s distribucí výměnných souborů na MLK, tj. seznamy, ugování nevrácených svazků, potvrzení příjmu knih ap. I zde se využívá všech výhod čárového kódu.

Systém LANius se od počátku orientoval především na veřejné knihovny všech typů – od okresních až po malé místní knihovny. Přesto ho používají knihovny dalších typů – knihovny muzeí, archivů a různých ústavů (např. Jihočeské muzeum České Budějovice, Státní okresní archiv Trutnov, Úřad průmyslového vlastnictví Praha atd.). Požadavky trhu si vyžádaly i vznik

speciální školní verze systému LANius – ta vychází ze specifických potřeb těchto knihoven, obsahuje pouze první tři moduly systému a je cenově zvýhodněna. Využívají ji např. gymnázium Trutnov, Haviřov, ZŠ Praha 4 – Nusle, Sezimovo Ústí II. atd.

Výuka práce se systémem LANius byla zahrnuta i do učebních osnov Střední školy informačních a knihovnických služeb v Praze, Střední knihovnické školy v Brně, seznamují se s ním studenti Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK Praze a studenti Slezské university v Opavě.

Uvedení systému LANius do každodenního provozu knihovny je již dnes pro táboorskou knihovnu historickým datem, znamenajícím výrazný předěl v jejím dalším životě – byl to 3. leden 1992. První instalace systému v jiné knihovně se uskutečnila v srpnu 1992 v Knihovně Jana Drdy v Příbrami. Kolik knihoven používá systém LANius dnes? Uvedu stručně jen některé údaje, ostatní jsou shrnuty v tabulce, která doplňuje tento příspěvek.

K 30.červnu 1995 měl LANius 120 uživatelů, z toho 102 veřejné knihovny. Nejčastěji je instalován zcela logicky 1.modul, v 70% knihoven pak 2.modul, tj. on-line katalog. Další pořadí ve využití jednotlivých modulů je toto: analytický popis, výpůjční protokol, správa seriálů, statistika, audiovizuální dokumenty jako samostatná součást 1.modulu, regionální databáze, komunikace. Ve 14 knihovnách probíhá výpůjční protokol na systému LANius. Použití jednotlivých modulů je vázáno na naplnění datové základny, možnosti knihovny v oblasti finanční a personální, vliv má i organizační struktura konkrétní knihovny a profil knihovního fondu.

Systém LANius nabízí také určité speciální komponenty. V první řadě jde o TURBO, tj. režim na dávkovou výměnu záznamů mezi knihovnamí. Knihovny si vyměňují záznamy bezplatně po vzájemné dohodě, jinou možností je prodej dat mezi knihovnamí. Dalším režimem je OUTIN, který zajišťuje převod záznamů v lokálním souborném katalogu. Režim TRANS umožňuje převod záznamů zpracovaných ve výměnném formátu (ISO 2709) do systému LANius. Prakticky se uplatnil v SVK Ústí nad Labem při převodu záznamů výměnného fondu ze systému MAKŠ.

Na závěr bych se ráda zmínila i o dalších záměrech systému LANius a o jeho perspektivách. Uživatelé systému mají možnost na pravidelných setkáních diskutovat o všem, co se LANia jakkoli dotýká, tedy i o tom, na jaké oblasti činnosti knihoven by se měl systém orientovat. Právě z těchto debat vyllynul i požadavek, který výrazně ovlivnil nejbližší budoucnost systému LANius a jeho vývoj, tj. budování souborného katalogu.

V současné době se tedy autoři soustředí především na tvorbu souborného katalogu uživatelů systému LANius. Ten obsahuje kompletní informace o fondu naučné literatury pro děti i pro dospělé a regionální literatury těch knihoven, které systém LANius používají. Katalog je dostupný po telefon-

ních linkách pomocí komunikačního modulu, připravuje se však přístup přes datovou síť INTERNET. Zatím je katalog k dispozici pouze přispívajícím knihovnám. Dovoluje vyhledání knihy oběma způsoby, používanými ve 2. modulu systému. Výsledkem vyhledání je přehled jednotlivých titulů, doplněný údajem o tom, ve kterých knihovnách jsou k dispozici. V budoucnu bude možné ihned prostřednictvím souborného katalogu zadat požadavek na meziknihovní výpůjční službu. V závěru roku 1995 bude všem zúčastněným knihovnám souborný katalog instalován a pravidelně čtvrtletně aktualizován. V roce 1996 bude katalog pravděpodobně vydán na CD ROM.

Vedle toho se souběžně připravuje i nová verze systému LANius 2.0 s upravenou strukturou databází. Novinkami bude např. možnost ukládat neomezený počet klíčových slov v jednom záznamu, strukturování slovníku klíčových slov, použití souborů autorit ze slovníku autorů i z některých dalších slovníků, přepracovaný modul akvizice atd.

Údaje o systému LANius k 30. 6. 1995

Počet uživatelů celkem	120
z toho veřejných knihoven celkem	102
okresní knihovny (městské s region. funkcí)	33
městské knihovny	58
místní a střediskové knihovny	11
Aktivní výpůjční protokol	14
Speciální komponenty - počet instalací	
TURBO - výměna záznamů	29
OUTIN - lokální souborný katalog	6
TRANS - převod záznamů z MAKS	1
Počet PC s instalací systému LANius	340
Průměrný počet PC na 1 veřejnou knihovnu	2.8
Počet lokálních sítí PC ve veřejných knihovnách	62
Novell Lite 1.1	4
Personal Netware 1.0	28
Novell Netware 3.11	1
Novell Netware 3.12	26
Lantastic 5.0	2
Microsoft WfW	1

Souborný katalog (SK)	
Budování zahájeno	1.1.95
Počet zpracovaných zdrojových záznamů	140 000
Počet titulů uložených v SK	45 000
Počet autorů ve slovníku	17 000
Průměr klíčových slov na 1 záznam	11
Počet knihoven zpracovaných pro SK	17
z toho okresních	15
Počet knihoven užívajících čárový kód a prefix	100